

УДК378.147

**ОПТИМІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ
ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
СТУДЕНТА І ВИКЛАДАЧА ВНЗ**

Савченко Л.Л.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

У статті розглянуто основні проблеми педагогічного спілкування як найважливішого професійного інструмента педагогічної діяльності в системі «студент-викладач», а також стратегій оптимальної взаємодії студентів і викладачів вищого навчального закладу.

Ключові слова: професійне спілкування, педагогічна комунікація, діалогічна взаємодія, комунікативна культура, комунікабельність, педагогічні здібності, стиль педагогічного спілкування, соціальна рефлексія.

**ОПТИМИЗАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ
КАК ЗАЛОГ УСПЕШНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ
СТУДЕНТА И ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВУЗА**

Савченко Л.Л.

В статье рассмотрены основные проблемы педагогического общения как важнейшего профессионального инструмента педагогической деятельности в системе «студент-преподаватель», а также стратегий оптимального взаимодействия студентов и преподавателей ВУЗа.

Ключевые слова: профессиональное общение, педагогическая коммуникация, диалогическое взаимодействие, коммуникативная культура, коммуникабельность, педагогические способности, стиль педагогического общения, социальная рефлексия.

**OPTIMISATION OF PEDAGOGICAL DIALOGUE
AS A PREREQUISITE FOR SUCCESSFUL INTERACTION
OF STUDENTS AND UNIVERSITY TEACHERS**

Savchenko L.L.

The article deals with the basic problems of pedagogical dialogue as an essential tool of professional educational activities in the “student - Lecturer” as well as strategies for optimal interaction between students and professors of higher education.

Keywords: professional communication, educational communication, dialogical interaction, communicative culture, communication, pedagogical skills, teaching style communication, social reflection.

Постановка проблеми. Реалізація соціально-політичних та економічних завдань, що постали перед Україною, значною мірою залежить від успішності побудови національної системи освіти, її інтеграції до міжнародного освітнього простору. Універсальною формою забезпечення освітнього процесу є створення оптимальних умов взаємодії викладача та студента, тобто професійне спілкування – педагогічна комунікація [3, 32]. Центральне місце в цій системі відводиться педагогу, який повинен мати такі професійно-значущі якості особистості, як комунікативність, емоційна стабільність, спостережливість, гуманістична спрямованість і високий рівень готовності до професійної діяльності.

Однією з провідних функцій людської комунікації є педагогічна; відповідно можна говорити про педагогічну комунікацію (в широкому розумінні), не обмежуючись її професійними носіями. Провідними умовами формування ефективної психолого-педагогічної взаємодії студентів і викладачів вищих навчальних закладів є створення сприятливої атмосфери для розвитку особистості [5, 79].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепцію про діяльнісне розуміння процесу спілкування, його внутрішній і зовнішній зміст і гуманістично-етичну сутність висвітлюють в своїх працях К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, О. Бондаренко, О. Леонт'єв, Л. Петровська. Такі автори, як Л. Анциферова, Г. Костюк, Б. Ломов,

В. М'ясищев, Н. Чепелева зазначають, що підхід до особистості повинен розглядатися з позиції розвитку, і визначальну роль у становленні особистості віддається саме процесу спілкування.

Конкретно, питання теоретико-методологічних засад педагогічного спілкування, його змісту і функцій, механізмів і стратегій оптимальної взаємодії в системі «студент-викладач», а також проблему становлення особистості й її розвитку як суб'єкта навчання та спілкування, його культури розробляли такі вітчизняні вчені, як Б. Баєв, О. Раєвський, І. Синиця, П. Чамата і – в наш час – Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук, С. Максименко, Т.О. Піроженко, Т. Російчук, Г. Чайка, Т. Чмут, Т. Щербан та ін. В дослідженнях Н. Кузьміної, В. Кан-Каліка, А. Мудрика, А. Щербакової було доведено, що спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності.

Метою статті є розкриття основних напрямів оптимізації педагогічного спілкування в системі «студент-викладач».

Виклад основного матеріалу. Діяльність педагога є багаточисловою і передбачає виконання кількох, гармонійно поєднаних професійних функцій: виховної, навчальної, комунікативної, організаторської, корекційної. Оптимізація навчально-виховного процесу у ВНЗ залежить від того, як сприймають і розуміють один одного педагог і студент чи прагнуть вони до взаєморозуміння. За даними І. Скрип'юка, лише 30% педагогів у змозі адекватно оцінити взаємини студентів у групі. Однаковою мірою це можна віднести і до ступеня адекватності самооцінки педагогом власного ставлення до студентів. Високу адекватність сприйняття і розуміння педагогом себе й інших І. Скрип'юк пов'язує з наявністю в нього таких особистісних, якостей, як спрямованість на творчість, на позитивний результат у роботі, на взаємодію з учасниками спільної навчальної діяльності.

О. Леонтьєв вказував, що правильно організоване педагогічне спілкування має сприяти «соціально-психологічній оптимізації навчально-виховного процесу, створювати найсприятливіші умови для розвитку творчої активності особистості» [3, 48]. Навчально-виховний процес у ВНЗ повинен будуватися відповідно до функціонально-рольових взаємостосунків «педагог-студент», що зумовить функціональну взаємодію партнерів і забезпечить обмін навчально-пізнавальною інформацією.

Основами напрямів діалогічної взаємодії в процесі педагогічного стимулювання суб'єктивної активності викладача і студента такі:

1. Напрямок активності «від педагога до іншого», тобто потреба у самореалізації через «особистісний внесок» до іншого. Під час такої взаємодії створюються умови для саморозкриття перед іншим, виникає бажання змінити, позитивно вплинути на суб'єкт навчання; підтримати, допомогти іншому зрозуміти самого себе, свої недоліки та шляхи їх подолання. Тому педагог має бути лідером, зацікавити своєю особистістю для того щоб стимулювати фізично-оздоровчу, предметно-перетворювальну, навчально-пізнавальну, соціально-комунікативну та культурно-духовну активність молоді через форми організації відповідної діяльності.

2. Напрямок активності «від іншого до педагога» означає потребу у підтримці, отриманні допомоги для реалізації своїх прагнень; бажання відчувати впродовж усього процесу взаємодії позитивний вплив уособлених педагогом традицій, звичаїв, цінностей; як настанова на дружні дії з боку педагога й оточення в цілому [2, 8].

У безпосередньому спілкуванні педагога зі студентською молоддю здійснюється вплив особистості на особистість (суб'єкт – суб'єктна взаємодія). У зв'язку з цим комунікативні здібності та вміння педагога набувають ролі професійно значущих. Ефективність професійно-педагогічного спілкування викладача залежить від рівня сформованості його комунікативної культури. Природною основою комунікативної культури є комунікабельність людини [3, 19].

Під комунікабельністю розуміють здатність відчувати задоволення від процесу спілкування з іншими людьми. Некомунікабельні або мало комунікабельні педагоги швидко втомлюються, відчуваючи психологічні перевантаження, оскільки цей вид активності не властивий їхній природі.

Отже, наявність комунікативних здібностей є важливою умовою ефективного виконання педагогічної діяльності. Педагогічні здібності вказують на особливості протікання психічних процесів, що сприяють успішній педагогічній діяльності. Дослідження науковців (Н. Кузьміної, В. Кан-Каліка), що вивчали педагогічні здібності, дають підстави визначити провідні здібності особистості до педагогічної діяльності: ко-

мунікативність, що включає прихильність до людей, доброзичливість, товариськість; перцептивні здібності – професійна пильність, емпатія, педагогічна інтуїція; динамізм особистості – здатність до вольового впливу і логічного переконання; емоційна стійкість – здатність володіти собою; оптимістичне прогнозування; креативність – здатність до творчості [5, 134].

На думку О.А. Леонтєва, забезпечення правильного стилю спілкування педагога, вияв ним педагогічного такту в будь-якій діяльності вимагають розвинутих комунікативних умінь, а саме:

- опанування соціальною перцепцією, а також «читанням за обличчям»;
- розуміння, тобто адекватне моделювання особистості студента, його психічного стану тощо за зовнішніми ознаками;
- уміння «подавати себе» в спілкуванні із студентами;
- уміння оптимально будувати власне мовлення в психологічному плані, тобто уміння мовного спілкування, мовного і немовного контакту із студентами.

Значна роль у забезпеченні успішності й ефективності навчання належить стилю педагогічного спілкування. Стиль педагогічного спілкування – це усталена система способів та прийомів, які використовує педагог у взаємодії [3, 34]. Він залежить від особистісних якостей педагога і параметрів ситуації спілкування. Найефективнішим визначається демократичний стиль педагогічного спілкування. Проте оцінка настанови викладача на певний стиль управління і виявів її в реальному педагогічному процесі показала, що 60% викладачів мають явно виражену авторитарну спрямованість у спілкуванні зі студентами (С.Л. Братченко). Стиль педагогічного спілкування на основі дружнього ставлення – по суті це одна з умов становлення стилю спілкування на основі захопленості спільною творчою діяльністю. Потрібно лише вдуматися в висловлювання Ш.А. Амонашвілі, його відповідь на ним самим поставлене запитання («Як ми можемо виховати дитину, якщо вона тікає від нас?»): «Тільки духовна спільність – і нічого, що може розколоти цю спільність» [1, 100].

Ще одним найважливішим механізмом й інструментом оптимізації педагогічного спілкування є соціальна рефлексія, яку розуміємо як

здатність людини уявити собі, як вона сприймається іншими. Подібно емпатії та розвинуті рефлексивні механізми стають чинниками успішності педагогічного спілкування. Спеціальне дослідження, присвячене вивченню соціальної рефлексії в її зв'язку з успішністю в педагогічній діяльності, було проведено Г.І. Метельським [6, 59]. На думку автора, рефлексію можна трактувати як прогнозування педагога щодо того, що думають про нього учні. Уявлення педагога про розуміння його студентами – це і є образ, сформований у результаті прогнозування, що спирається на минулий досвід і актуальну ситуацію взаємодії. Викладач ніби дивиться на себе очима студентів. Оцінка ситуації навчання з погляду студентів на основі розуміння педагогом їх внутрішнього світу, настанов, ставлення до навчального предмета, до однолітків й самого себе, і використання цих знань, як інформаційної підстави навчання, складає суть рефлексивного управління, що є, на думку Г.І. Метельського, дуже специфічним для педагогічної професії. І чим краще розвинута здатність педагога до рефлексивного управління, тим вища його педагогічна майстерність і більший успіх у навчанні студентської молоді.

Практично всі значущі здібності до педагогічної діяльності пов'язані з процесом ефективного спілкування, оскільки провідною виступає комунікативна здатність (здатність спілкуватися). Цю здатність взагалі має кожна людина, але виражена вона буває по-різному. Низький рівень комунікативності педагога руйнує середовище професійної діяльності, створює бар'єри, що перешкоджають взаємодії з учнями [3, 79]. Опанувати спілкуванням здатен кожен викладач. Для цього необхідна тривала, цілеспрямована, систематична робота над собою. Для оволодіння спілкуванням потрібні певні знання і психологічний тренінг. Головний шлях оволодіння спілкуванням – самоосвіта.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, саме завдяки ефективному педагогічному спілкуванню створюється сприятлива атмосфера для позитивних змін особистості викладача; розвитку особистості студента, оволодіння ним знаннями й уміннями, необхідними для становлення майбутнього фахівця. У подальшому ми продовжимо роботу над визначенням провідних соціально-психологічних чинників розвитку культури педагогічного спілкування та умов ефективної педагогічної взаємодії викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. Единство цели: Пособие для учителя / Ш.А. Амонашвили– М., 1987. – 206 с.
2. Братченко С.Л. Развитие у студентов направленности на диалогическое общение в условиях групповой формы обучения Текст. : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. психолог, наук : 19.00.07 / Братченко Сергій Леонідович; ЛГУ им. А.А. Жданова. Л., 1987. – 16 с.
3. Бутенко Н.Ю. Комуникативні процеси у навчанні: Підручник/ Н.Ю. Бутенко – К.:КНЕУ, 2004. – 383 с.
4. Воронкина С.И. Особенности понимания личности студента преподавателем вуза: Автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 19.00.07. С.И. Воронкина. – М., 1986 – 23 с.
5. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении/ В.А. Кан-Калик– М., 1987.–190 с.
6. Метельский Г.И. Психологические особенности рефлексивной деятельности учителя: дис.... канд. пед. наук: 19.00.07. / Георгий Васильевич Метельский – Минск, 1979. – 252 с.
7. Савенкова Л.О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління : монографія / Л.О. Савенкова. – К. : КНЕУ, 2005. – 212 с. – ISBN 966-574-763-0 : 46.80.